

فرجام کار

در درس گذشته خواندیم که در آستانه قیامت، چه حوادثی اتفاق می افتد و دادگاه عدل الهی، چگونه تشکیل می شود. شاهدان و گواهان شهادت می دهند و نامه عمل انسان به او داده می شود. در این درس می خواهیم با بهره مندی از قرآن کریم، سرانجام و سرنوشت انسان را تا جایگاه ابدی دنبال کنیم و دریابیم:

- ۱- زندگی نیکوکاران و گناهکاران در آخرت، چگونه است؟
- ۲- چه رابطه ای میان اعمال ما و پاداش و جزای آخرت، وجود دارد؟

قراأت

آیات شریفه زبر را به دقت و زیبا قراأت کنید.

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا

.....

إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا

.....

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا

.....

فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا

.....

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا

و نگهبانان جهنم به آنان گویند

أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ

آیا رسولانی از خودتان برایتان نیامدند

يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمُ

که آیات پروردگارتان را بر شما می خواندند

و يُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

و شما را از دیدار این روزتان می ترساندند

قَالُوا بَلَىٰ

گفتند: چرا، (آمدند)

وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ

اما فرمان عذاب مسلم شده است

عَلَىٰ الْكَافِرِينَ

بر کافران

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

قِيلَ ادْخُلُوا

أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا
فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ

زمر، ۷۲

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ

إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا

وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ

طِبْتُمْ

فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ

زمر، ۷۳

و گویند ستایش خدای

که وعده‌اش را بر ما راست گردانید

و زمین را به ما میراث داد

که در بهشت جای گیریم

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ

الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَهُ،

وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ

نَتَبَوَّءُ مِنَ الْجَنَّةِ

حَيْثُ نَشَاءُ

در هر جا که بخواهیم

فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ

بس چه نیک است پاداش عمل‌کنندگان

زمر، ۷۴

..... فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا

..... يَرَهُ

..... وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا

..... يَرَهُ

زلزال، ۷ و ۸

..... إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا

..... إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا

..... وَسَيَصْلُونَ سَعِيرًا

نساء، ۱۰

ترجمه

به کمک توضیحات زیر، ترجمه آیات را کامل کنید.

سَيْقٌ: رانده می‌شوند	زُمْرًا: گروه گروه	حَزَنَةٌ: جمع خازن، نگهبانان
يُنذِرُونَ: هشدار می‌دهند	بِئْسَ: چه بد است	مَشْوَى: جایگاه
طَبْثُمَ: پاک شدید	يَرَهُ: آن را می‌بیند	مِثْقَالٌ: اندازه، هم‌سنگ

۱- جایگاه نیکوکاران

پس از پایان حسابرسی، نیکوکاران و رستگاران را به سوی بهشت راهنمایی می‌کنند، بهشت آماده استقبال و پذیرایی از آنها است و چون بهشتیان سر رسند، درهای آن به روی خود گشوده می‌بینند. بهشت هشت در دارد که بهشتیان از آن درها وارد می‌شوند.^۱ یک در مخصوص پیامبران و صدیقان و یک در مخصوص شهیدان و درهای دیگر برای گروه‌های دیگر است.^۲ نگهبانان بهشت به آنان سلام می‌کنند و خوشامد می‌گویند و به آنان وعده می‌دهند که همیشه در این جایگاه نیکو، در امنیت و سلامت به سر خواهند برد.^۳ رستگاران می‌گویند خدای را سپاس که به وعده خود وفا کرد و این جایگاه زیبا را به ما عطا کرد. هر یک از بهشتیان در درجه‌ای خاص از بهشت قرار می‌گیرند.

هر چه دل‌هایشان تمنا کند و دیدگان‌شان را خوش آید، آماده می‌بینند. در بهشت هیچ آلودگی و ناپاکی وجود ندارد. کسی سخن لغو و گناه‌آلود نمی‌گوید. خدا را سپاس می‌گویند که حزن و اندوه را از آنان زدوده و از رنج و درماندگی، دور کرده است.^۴ علاوه بر این، بالاترین نعمت بهشت رسیدن به مقام خشنودی خداست که رسیدن به آن رستگاری بزرگی است.^۵

بهشتیان با خدا هم صحبت‌اند و به جمله «خدا یا! تو پاک و منزهی» مترنم‌اند.^۶ بهشت برای آنان سرای سلامتی (دارالسلام) است،^۷ زیرا هیچ نقصانی، اندوهی، غصه‌ای، خوف و ترسی، عجزی، مرضی، جهلی، مرگ و هلاکتی، و خلاصه، هیچ ناراحتی و رنجی در آنجا نیست. نعمت‌های دائمی آن هیچ‌گاه خستگی و سستی و ملامت نمی‌آورد. در آنجا انسان همیشه تازه و شاداب و سرحال است و همواره احساس طراوت و تازگی می‌کند.

زنان و مردان بهشتی در زیباترین و جوان‌ترین صورت و قیافه در بهشت به سر می‌برند. ازدواج آنان سرشار از عشق، لذت و سرور است.

۱- کنز العمال، به نقل از امام باقر (ع)، ج ۱۴، ص ۴۵۱.

۲- خصال، شیخ صدوق، باب هشاد، ص ۴۰۷.

۳- زمر، ۷۳.

۴- فاطر، ۳۴ و ۳۵.

۵- توبه، ۷۲.

۶- یونس، ۱۰.

۷- یونس، ۲۵.

همسران بهشتی خوش‌رفتار و زیبارو، جوان و شاداب، پاک و طاهر، خوش و خرم، پیوسته عاشق و خرسند از همسر خود هستند.^۱

در بهشت، هم خداوند از انسان راضی است و هم انسان از خدا رضایت دارد.^{۶ و ۷}

۶- توبه، ۱۰۰.

۱- واقعه، ۲۲ تا ۲۴ و ۳۵ تا ۳۷؛ الرحمن، ۷۰ تا ۷۷.

۷- برای اطلاع بیشتر از ویژگی‌های بهشت به جلد ۱۰ معادشناسی از علامه حسینی تهرانی و کتاب «معاد» استاد قرائتی مراجعه کنید.

بیشتر بدانیم

در بهشت ملال و دلزدگی نیست

ممکن است این سوال برای برخی پیش آید که آیا زندگی کردن تا ابد در بهشت موجب خستگی و دلزدگی بهشتیان نخواهد شد؟

علت این که لذت‌های دنیا بعد از مدتی تکراری و خسته کننده می‌شوند این است که اولاً دامنه لذات مادی محدود است و در برابر روح بی نهایت طلب و بلند پرواز ما نمی‌تواند برای مدت طولانی ارزش خود را حفظ کند. ثانیاً از آن جایی که روح انسان متعلق به خداست و تنها با او آرام می‌گیرد، مدام در تلاش برای رسیدن به اوست و از همین رو هیچ هدف یا لذتی نمی‌تواند برای همیشه او را به خود مشغول سازد. از این رو، آن‌آنکه از خدا دور افتاده‌اند، مدام از این هدف به آن هدف، از این لذت به آن لذت دیگر روی می‌آورند تا مگر آرام و قرار گیرند اما چون گمگشته خود را در هیچ یک نمی‌یابند، نمی‌توانند برای همیشه خود را با آن سرگرم کنند. اما در جهان آخرت چنین نیست. در بهشت هم هر نعمتی بدون هیچ حدی در اختیار بهشتیان است (برخلاف نعمت‌های دنیوی) و هم این که انسان خواسته حقیقی و گمگشته درونی خویش که همان لقای پروردگار است می‌یابد و با او آرام می‌گیرد و دیگر به هیچ رو خواستار تغییر این وضعیت و دگرگونی در آن نیست زیرا در نهایت آرامش به سر می‌برد و روح بی نهایت طلب او از مواهب پایان ناپذیر بهشت برخوردار است.

در آن بهشت ابدی جاویدانند و خواستار

خالدین فیها لا یبغون عنها حولا

هیچ گونه دگرگونی نیستند. (کهف، ۱۰۸)

۲- جایگاه دوزخیان

پس از پایان محاکمه، دوزخیان گروه‌گروه به سوی جهنم می‌روند و هر دسته در جایگاه مناسب خود افکنده می‌شوند؛ جایگاهی بسیار تنگ.^۱

آتش جهنم، بسیار سخت و سوزاننده است. این آتش حاصل عمل خود انسان‌ها است و برای همین، از درون جان آنها شعله می‌کشد.^۲

در این حال، ناله حسرت دوزخیان برمی‌خیزد و می‌گویند: ما در دنیا نماز نمی‌خواندیم و از محرومان دستگیری نمی‌کردیم. همراه بدکاران در معصیت خدا فرو رفتیم و روز رستاخیز را تکذیب کردیم.^۳ ای کاش خدا را فرمان می‌بردیم و پیامبر او را اطاعت می‌کردیم،^۴ ای کاش فلان شخص را به عنوان دوست خود انتخاب نمی‌کردم، او مرا از یاد خدا بازداشت^۵ دروغ بر ما، به خاطر آن کوتاهی‌هایی که کردیم!^۶

آنان به خداوند می‌گویند: پروردگارا شقاوت بر ما چیره شد و ما مردمی گمراه بودیم، ما را از اینجا بیرون بر که اگر به دنیا بازگردیم عمل صالح انجام می‌دهیم.

پاسخ قطعی خداوند این است که آیا در دنیا به اندازه کافی به شما عمر ندادیم تا هر کس می‌خواست به راه آید؟^۷ ما می‌دانیم اگر به دنیا بازگردید همان راه گذشته را پیش می‌گیرید.^۸

آنان گاهی دیگران را مقصر می‌شمارند و می‌گویند: بزرگان ما و شیطان سبب گمراهی ما شدند.^۹ شیطان می‌گوید خدا به شما وعده راست داد و من به شما وعده دروغ دادم و من بر شما تسلطی نداشتم.

من فقط شما را فراخواندم و شما نیز این دعوت را پذیرفتید. مرا ملامت نکنید، خود را ملامت کنید.^{۱۰} به نگهبانان جهنم رو می‌آورند تا آنها برایشان از خداوند تخفیفی بگیرند ولی فرشتگان می‌گویند: مگر پیامبران برای شما دلایل روشنی نیاوردند؟ آنان می‌گویند: بلی! فرشتگان نیز تقاضای آنها را نمی‌پذیرند

و درخواست‌شان را بیجا می‌دانند.^{۱۱}

۲- فرقان، ۱۳.	۳- همزه، ۴ تا ۷.	۴- اسراء، ۹۷.
۵- انبیاء، ۹۸ و جن، ۱۵.	۶- تحریم، ۶.	۷- احزاب، ۶۶.
۸- فاطر، ۳۷.	۹- انعام، ۲۸.	۱۰- احزاب، ۶۷.
۱۱- ابراهیم، ۲۲.	۱۲- غافر، ۴۹ و ۵۰.	
۲- مدثر، ۴۶-۴۳.		
۳- فرقان، ۲۹.		
۳- زمر، ۵۶.		

با تفکر درباره خود ببینید چه زمینه‌هایی ممکن است شما را به سوی گناه بکشاند.
آنها را بیابید و برنامه‌ای برای از بین بردن آن زمینه‌ها تنظیم کنید.
آن دسته از زمینه‌ها را که قابل طرح در کلاس هستند، با دیگران در میان بگذارید
و درباره آنها گفت‌وگو کنید.

رابطه میان عمل و پاداش و کیفر

از سؤال‌های قابل توجه این است که رابطه اعمال با جزا و پاداش اخروی چگونه است؟ برای رسیدن به پاسخ، لازم است انواع مختلف رابطه میان عمل و جزای آن را بررسی کنیم و در پایان ببینیم که آیات قرآن کریم ما را به کدام نوع، راهنمایی می‌کند. رابطه میان عمل و جزای آن، سه‌گونه است:

۱- **قراردادی:** گاهی پاداش و کیفر براساس مجموعه‌ای از قراردادها تعیین می‌شود؛ مانند اینکه اگر کارگر در طول روز، کار معینی را انجام دهد، دستمزد مشخصی به‌ازای آن کار دریافت می‌کند. همچنین اگر کسی مرتکب جرمی شود، مطابق با قوانین و مقررات به پرداخت جریمه نقدی یا زندان و نظایر آن محکوم می‌شود. رابطه میان آن کارها و این‌گونه پاداش‌ها و کیفرها، یک رابطه قراردادی است و انسان‌ها می‌توانند با وضع قوانین جدید این رابطه‌ها را تغییر دهند؛ برای مثال، اگر کیفر جرمی زندان است، آن را به پرداخت جریمه نقدی تبدیل کنند. آنچه در اینجا اهمیت دارد، تناسب میان جرم و کیفر است تا عدالت برقرار گردد.

۲- **نتیجه طبیعی خود عمل:** گاهی پاداش و کیفر محصول طبیعی خود عمل است؛ مثلاً اگر کسی سیگار بکشد و بهداشت را رعایت نکند، به امراض گوناگونی مبتلا می‌شود. همچنین اگر کسی اهل مطالعه و تحقیق باشد، به طور طبیعی به علم و آگاهی دست می‌یابد یا اگر روزانه مقداری ورزش کند به سلامت و تندرستی خود کمک کرده است. این پاداش و کیفر محصول عمل است و انسان‌ها نمی‌توانند با وضع قوانین، آن را تغییر دهند بلکه باید خود را با آن تطبیق دهند و با آگاهی کامل از آن سود برند و سعادت زندگی خویش را تأمین کنند.

۳- **تجسم خود عمل:** نوع دیگری از رابطه میان عمل و پاداش و کیفر وجود دارد که عمیق‌تر

و کامل تر از دو نوع قبلی است. به این صورت که آنچه در روز قیامت به عنوان پاداش یا کیفر به ما داده می شود، عین عمل ماست. همان طور که در بحث از نامه عمل دیدیم، آنچه انسان با خود به قیامت می برد، باطن حقیقی اعمالی است که اکنون در این دنیا برای ما قابل مشاهده نیست. هر عملی که ما در زندگی دنیوی انجام می دهیم، حقیقت و باطن آن عمل در جهان آخرت به صورت زشت یا زیبا، لذت بخش یا دردآور مجسم می شود و انسان خود را در میان باطن اعمال خود می بیند. به عنوان مثال کسی که در این دنیا مال یتیمی را به ناحق می خورد، اگر باطن و چهره واقعی این عمل او در همین دنیا بر ملا شود، همگان خواهند دید که او در واقع در حال خوردن آتش است اما در این دنیا این آتش آشکار نمی شود و وقتی فرد گام در سرای دیگر بگذارد و پرده ها کنار رود، حقیقت کار عیان می گردد و آتش از درون فرد زبانه می کشد و می سوزاند.

تطبیق

در آیات ابتدای درس بیندیشید و ببینید کدام آیه بر این نوع رابطه میان عمل و جزا دلالت دارد.

.....

رسول خدا (ص) در ضمن نصایحی که به یکی از یاران خود می کرد، فرمود:

«برای تو ناچار هم نشینی خواهد بود که هرگز از تو جدا نمی گردد و با تو دفن می شود.
آنگاه آن هم نشین در رستاخیز با تو برانگیخته می شود و تو مسئول آن هستی. پس دقت کن، هم نشینی که انتخاب می کنی نیک باشد، زیرا اگر او نیک باشد، مایه انس تو خواهد بود و در غیر این صورت، موجب وحشت تو می گردد. آن هم نشین، کردار توست»^۱.

اگر شخصی عمر خود را بر اساس حق و حقیقت سپری کرده و به تحصیل فضائل و کارهای نیک پرداخته باشد، همین اعمال و فضایل در آخرت برای او آشکار می گردند و در بهشت به صورت نعمت های گوناگون جلوه گر می شوند اما اگر زندگی خود را بر گناه، حق کشی و ستم بنا کرده باشد، همین زشتی ها در آخرت به صورت عذاب های گریبان او را خواهند گرفت.

اندیشه و تحقیق

- ۱- آیا در مجازات آخرت که مجازات از نوع سوم است، ظلم امکان‌پذیر و قابل تصور است؟ چرا؟
- ۲- چه تفاوت‌هایی میان ویژگی‌های آخرت با دنیا و برزخ وجود دارد؟ آن تفاوت‌ها را در جدولی مانند جدول زیر تنظیم کنید.

شماره	دنیا	برزخ	آخرت
۱
۲
۳
۴
۵

- ۳- رسول خدا (ص) فرمود: «الدنيا مزرعة الاخرة».
- یک کشاورز ماهر برای اینکه زراعت پرمحصولی داشته باشد، پنج شرط را رعایت می‌کند:
- ۱- زمین مناسب انتخاب می‌کند.
 - ۲- بذر سالم تهیه می‌کند.
 - ۳- زمین را به موقع آبیاری و از کودهای مناسب استفاده می‌کند.
 - ۴- زمین را از علف‌های هرز، پاک می‌کند.
 - ۵- مواظب است که آفات و حیوانات به کشت او ضرر نرسانند.
- اگر «دل» بهترین و مناسب‌ترین زمین برای کشت محصول آخرت است، چهار شرط دیگر کدام‌اند؟

- ۱-
- ۲-
- ۳-
- ۴-

فقط یک بار به دنیا می آیی،
فقط یک بار خداوند زندگی را به تو هدیه می کند؛
اما، در سربای دیگر همواره خواهی بود؛
اگر این فرصتِ یک باره را از دست دهی،
چه خواهی کرد؟

بخش دوم

قدم در راه

درس پنجم

آهنک سفر

هدف : تبیین حقیقت تصمیم‌گیری‌های مناسب با برنامه دینی و جایگاه آن در رسیدن به هدف،
تبیین نقش مراقبت در اجرای موفق عهد و پیمان

خدایا! می‌دانم که بهترین توشهٔ مسافر کوی تو
عزمی است که با آن خواستار تو باشم. ^۱ امام کاظم (ع)

اکنون که با آیندهٔ انسان در جهان آخرت آشنا شدیم و دانستیم که سرنوشت ابدی انسان‌ها
براساس رفتار آنان در دنیا تعیین می‌شود، لازم است برای این سفر عظیم آماده شویم و قدم در مسیری
بگذاریم که موفقیت آن حتمی باشد و سربلند و پیروز به دیدار پروردگار برسیم، نه حسرت‌زده و پشیمان.
خداوند خود فرموده است :

«ای انسان تو حتماً به نزد پروردگارت خواهی آمد و او را ملاقات خواهی کرد. در این دیدار،
آن‌کس که کارنامه‌اش به دست راستش داده شود، حسابی آسان دارد و شادمان به سوی خانواده‌اش

بازگردد، و آن کس که کارنامه‌اش از پشت به او داده شود، زاری سر می‌دهد و به دوزخ در می‌آید.^۱
راه سعادت را خدای مهربان در اختیار ما قرار داده است؛ راهی مستقیم و بدون انحراف.^۲ لازم
است هریک از ما برای قدم گذاشتن در این راه برنامه‌ریزی کنیم و با شتاب به سوی سعادت جاویدان
قدم برداریم و خود را گرفتار آتش دوزخ نکنیم.

پس لازم است بدانیم :

فرایند یک برنامه‌ریزی موفق چیست؟

این فرایند، شامل چه مراحل است؟

۲- اشفاق، ۶ تا ۱۲.

۳- درباره آمدن پیامبران و آوردن راه زندگی در سال‌های قبل مطالبی آموخته‌ایم. در سال آینده نیز در این باره بیشتر خواهیم

قراأت

آیات شریفه زیر را به دقت و زیبا قراأت کنید.

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم
بسم الله الرحمن الرحیم

.....
.....
.....

آل عمران، ۱۳۳

.....
بدانچه با آن با خدا یمان بسته

.....
.....

فتح، ۱۰

.....
.....

لقمان، ۱۷

.....
.....
.....
.....
.....
.....

عصر، ۱ تا ۳

.....

.....
.....
او را به زندگانی پاک زنده بداریم
و مزدشان را بدهیم
بر پایه نیکوترین کاری که می کردند

نحل، ۹۷

.....
.....
.....
.....
.....

احزاب، ۲۱

به استفاده از کلمات زیر، ترجمه آیات را تکمیل کنید.

ترجمه

پیام آیات

با تدبر در آیات درس، عبارات زیر را تکمیل کنید :

« »، « »
و «عمل صالح» است.

۲- باید برای رسیدن به بهشت
.....

۳- برای قدم گذاشتن در راه زندگی با « » با خدا
آغاز می‌شود.

۴- کسانی که دارای « » هستند می‌توانند در
مسیر زندگی استقامت بورزند.

۵- مسلمانانی که در راه حق قدم برمی‌دارند باید یکدیگر را « »
و « » نمایند.

۶- الگوی ما برای برنامه‌ریزی « » است.

۷- کسانی زندگی خود را نمی‌بازند که چهار ویژگی داشته باشند : « »،
« » و « ».

ضرورت برنامه‌ریزی

یکی از ابزار موفقیت و رسیدن به هدف، برنامه‌ریزی است؛ بخصوص اگر این موفقیت، پیروزی در زندگی باشد. پس بهتر است که از هم‌اکنون به فکر نقشه راه زندگی باشیم و با تفکر و اندیشه، راه آینده خود را ترسیم کنیم. امیرالمؤمنین علی (ع) می‌فرماید:

«قوام و استحکام زندگی در گرو داشتن یک نقشه زیبا است و اساس این نقشه زیبا نیز یک تدبیر زیبا است».^۱

هر بامداد که سپیده سر می‌زند تا بامداد دیگر که روز از نو آغاز می‌شود، ساعات و دقایقی در اختیار ما قرار می‌دهد که هر ساعت و زمانی می‌تواند مناسب کار خاصی باشد. به طور مثال، صبح زود برای نماز، تلاوت قرآن، مطالعه درس و ورزش صبحگاهی و صبحانه مناسب است. بخشی از روز نیز می‌تواند به کار و مدرسه و بخشی دیگر برای فعالیت‌های اجتماعی و تفریح اختصاص یابد. آرامش شب نیز مناسب با خواب و استراحت، تفکر و راز و نیاز با خدا است.

برنامه‌ریزی متناسب با شرایط زمانی، سنی و روحی و شرایط پیرامونی نیازمند دقت است تا در این فرصت عمر، سریع‌ترین گام‌ها را به سوی کمال و سعادت برداریم و هرگاه به گذشته خود نگاه می‌کنیم، احساس موفقیت کنیم و نسبت به آینده، امیدوار باشیم. به همین جهت، امیرالمؤمنین یادآوری می‌کند: «وقت‌های تو اجزای عمر تو‌اند، هیچ زمانی را از دست مده، مگر برای آن چیزی که به رستگاریت کمک کند».^۲

قدر وقت ار نشناسد دل و کاری نکند بس خجالت که از این حاصل اوقات بریم

۱- غررالحکم و دررالکلم، ج ۴، ص ۵۱۵.

۱- غررالحکم و دررالکلم، ج ۴، ص ۶۰۲، چاپ دانشگاه تهران.

ما بسیار توانا تر از مخلوقات پیرامون خود هستیم

تمام مخلوقات پیرامون ما برای پیمودن راه خود و برای رسیدن به مقصدی که دنبال می‌کنند، از برنامه‌ای بسیار منظم و دقیق که خدا برای آنها تنظیم کرده است، پیروی می‌کنند و هر کار خود را روی حساب انجام می‌دهند. شما می‌توانید کار برخی از این مخلوقات را زیر نظر بگیرید و برنامه‌ریزی آنها را ثبت کنید. فیلم‌های مستندی که درباره زندگی حیوان‌ها و گیاهان تهیه شده است، کمک فراوانی به شما می‌کند. در زندگی آنان هیچ لحظه‌ای برای تلف‌شدن و بی‌برنامه بودن وجود ندارد. تمام لحظات عمر آنان برای کار خاصی، پیش‌بینی شده است. حتی دوران استراحت آنان هم جای مشخص خود را دارد. به نمونه زیر توجه کنید :

ساعت زیستی در چرخه زندگی یک نوع گنجشک، بسیار جالب و شگفت‌انگیز است. او در هر فصلی چنان عمل می‌کند که گویی از هم‌اکنون می‌داند که چندماه آینده، چه خواهد شد. هماهنگی زمانی میان برنامه غذایی، تاریخ مهاجرت و مواظبت از نسل، نشان از آن دارد که هر حرکتی به منظور خاصی انجام گرفته است، به طوری که اگر آن حرکت انجام نگیرد، تمام کارهای بعدی بی‌نتیجه می‌ماند. اگر چرخه رفتار او را از بهار بی‌گیری کنیم، می‌بینیم که در این فصل میزان تغذیه خود را افزایش می‌دهد تا برای تابستان که می‌خواهد به سرزمین شمال مهاجرت کند، آماده باشد. وقتی به سرزمین جدید مهاجرت کرد، در این سرزمین تخم‌گذاری می‌کند و جوجه‌های خود را به دنیا می‌آورد. زیرا هوای تابستانی سرزمین جدید را برای نگه‌داری جوجه‌ها مناسب می‌بیند. کم‌کم جوجه‌های او بزرگ می‌شوند و فصل پاییز هم، فرا می‌رسد. در ابتدای این فصل دوباره میزان تغذیه را افزایش می‌دهد تا خود را آماده مهاجرت به سرزمین‌های جنوب کند که در زمستان هوای معتدل‌تری دارند. این برنامه‌ریزی دقیق سبب می‌شود که هم خودش بتواند زندگی کند و هم نسل وی، ادامه یابد.

برخی اقدامات و اعمالی که در هر برنامه پیش‌بینی می‌شوند، مهم و کلیدی هستند و اصل و پایه محسوب می‌شوند و اقدامات دیگر، جنبه فرعی دارند و بر پایه این اصول و ریشه‌ها تنظیم می‌گردند. در این درس با برخی از این قدم‌های بنیادین که لازمه زندگی است، آشنا می‌شویم:

۱- تصمیم و عزم برای حرکت: عزم به معنای اراده، قصد و آهنگ است. آدمی با اراده و عزم، آنچه را که انتخاب کرده است عملی می‌سازد. البته عزم و اراده انسان‌ها متفاوت است. هر قدر که عزم قوی‌تر باشد، رسیدن به هدف آسان‌تر است. استواری بر هدف، شکیبایی و تحمل سختی‌ها برای رسیدن به آن هدف از آثار عزم قوی است. کارهای بزرگ عزم‌های بزرگ می‌خواهد. آنان که عزم و اراده ضعیفی دارند در برابر تندباد حوادث، تاب نمی‌آورند. اما آنان که عزم قوی دارند، سرنوشت را به دست حوادث نمی‌سپارند و با قدرت به سوی هدف قدم برمی‌دارند. داستان زندگی پیامبران، گواه این مدعا است. از این‌روست که گفته‌اند درجات انسان‌ها وابسته به درجات عزم آنهاست.^۱

۱- شرح چهل حدیث، امام خمینی، ص ۷.

مقایسه

انسان‌هایی را که دارای عزم قوی هستند با انسان‌هایی که عزم و اراده ضعیف دارند، مقایسه کنید و فرق آنها را با یکدیگر بنویسید.

دارای عزم ضعیف	دارای عزم قوی
۱.	۱.
۲.	۲.
۳.	۳.
۴.	۴.

۲- عهد بستن با خدا: کسی که راه سعادت را شناخته و می‌خواهد در مسیری که خدا تعیین کرده است، قدم بگذارد، با خدای خود پیمان می‌بندد که آنچه را خداوند برای سعادت او مشخص کرده انجام دهد و خداوند را خشنود سازد.

چقدر زیباست که خداوند، راه سعادت ما را قرین رضایت خود ساخته است؛ یعنی وقتی خدا از ما راضی خواهد بود که ما در مسیر سعادت و خوشبختی خود گام برداریم؛ و آنگاه از ما ناخشنود

خواهد بود که در مسیر شقاوت و نابودی خود قدم گذاریم.

اما از کجا بدانیم که آنچه خداوند، از ما می خواهد در جهت سعادت ماست؟

او در کمال بی نیازی است و نیازی به کار ما ندارد و نقصی ندارد که بخواهد با درخواست از ما، آن را برطرف کند و همچنین ما هم چیزی از خود نداریم که تقدیم خدا کنیم، بلکه هر چه داریم از اوست. پس هر آنچه او می گوید از سر لطف او و برای سعادت و خوشبختی خود ماست.

در مورد عهد با خدا خوب است دو پیشنهاد زیر را انجام دهیم:

اول: وقت‌ها و زمان‌های بااهمیت، مانند شب‌های قدر، روز تولد امام عصر (عج) و شب یا روز

جمعه را برای عهد بستن، انتخاب کنیم.

دوم: عهد و پیمان خود را در زمان‌های معینی، مانند آخر هر هفته، آخر هر ماه یا شب‌های قدر

هر سال، تکرار کنیم.

۳- مراقبت: باقی ماندن بر پیمان خود با خدا و وفای بر عهد، رشد و کمال ما و رضایت خدا

را در پی دارد و شکستن پیمان، شرمندگی در مقابل او را به دنبال می‌آورد؛ او که پیوسته در انتظار ماست و می‌فرماید:

هرکس یک وجب به سوی من آید، یک گام به سوی من خواهد رفت و هرکس گامی به سوی من

بردارد، دوگام به سوی من خواهد داشت و هرکس آهسته به سوی من آید، شتابان به جانبش خواهد شتافت.^۱

عهدی که ابتدا بسته می‌شود، مانند نوزادی است که باید از او «مراقبت» شود تا با عهدشکنی،

آسیب نبیند. امام علی (ع) می‌فرماید: گذشت ایام، آفاتی در پی دارد و موجب از هم گسیختگی تصمیم‌ها و کارها می‌شود.^۲

به طور مثال، کسی عهد می‌بندد که هر روز نیم‌ساعت قبل از طلوع آفتاب از خواب برخیزد و

پس از نماز صبح، یک صفحه قرآن بخواند. او باید مراقب باشد که کارهای دیگر، او را به خود مشغول

نکند و این تصمیم را فراموش نکند و نیز عواملی را که سبب سستی در اجرای این تصمیم می‌شود،

از سر راه بردارد.

۱- حدیث قدسی، عوالی اللالی، ابن ابی‌جمهور احسانی، ج ۱، ص ۵۶.

۲- غررالحکم و دررالکلم، ج ۴، ص ۶۲۶.

بررسی

چه عواملی می‌تواند مانع اجرای این تصمیم شود؟ برخی از آنها را نام ببرید :

۱.

۲.

۳.

امام صادق (ع) فرمود :

«کسی که با مراقبت، قلب خود را از غفلت، حفظ کند و نفس را با نظارت از شهوت، مصون

دارد و عقل خود را با کسب دانش از جهل برهاند، در زمره بیداران است»^۱.

۳- بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۶۸.

۴- محاسبه و ارزیابی : بعد از مراقبت، نوبت محاسبه است تا میزان موفقیت و وفاداری به عهد، به دست آید و عوامل موفقیت یا عدم موفقیت، شناخته شود. بعد از محاسبه اگر معلوم شود که در انجام عهد خود موفق بوده‌ایم، خوب است خدا را سپاس بگوییم و شکر گزار او باشیم. زیرا می‌دانیم که خدا بهترین پشتیبان ما در انجام پیمان بوده است.

اما اگر معلوم شود که سستی ورزیده‌ایم، باید خود را سرزنش کنیم و مورد عتاب قرار دهیم و از خداوند طلب بخشش کنیم و با تصمیم قوی‌تر، دوباره با خداوند عهد ببندیم و وارد عمل شویم. یادمان باشد که یک حسابرس بزرگ در قیامت در پیش داریم و اگر خودمان در اینجا به حساب خود نرسیم، در قیامت به طور جدی اعمال ما را محاسبه خواهند کرد.

پیامبر اکرم (ص) فرمود : «به حساب خود رسیدگی کنید، قبل از اینکه به حساب شما برسند»^۱. بهتر است که هر شب کارهای روز خود را ارزیابی کنیم و پایان هفته نیز به حساب آن هفته، رسیدگی کنیم. یکی از بهترین زمان‌های محاسبه، شب‌های قدر ماه مبارک رمضان است تا بتوانیم براساس آن، ارزیابی که از خود کرده‌ایم، در همان شب‌ها تصمیم‌های بهتری برای آینده بگیریم.

۱- وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۹۹.

تکمیل

بر اساس آنچه تاکنون آموختید، جدول زیر را تکمیل کنید.

	+		+	پیمان ...
--	---	--	---	-----------

بایدها و نبایدها

هر برنامه‌ای شامل مجموعه‌ای از کارهایی است که انجام آنها برای رسیدن به هدف ضروری است و نیز مجموعه‌ای از کارهایی است که انجام آنها، مانع رسیدن به هدف می‌شوند. دسته اول را «بایدها» و دسته دوم را «نبایدها» می‌نامیم.

در هر برنامه‌ای باید جایگاه این بایدها و نبایدها، تعیین شود تا با رعایت بایدها و نبایدها، رسیدن به هدف میسر گردد. برنامه دین نیز همین‌گونه است.

اعمالی که لازمه پیمودن راه سعادت‌اند و بدون انجام آنها این راه طی نمی‌شود، «واجب» نام دارند. اعمالی که مانع رسیدن به سعادت‌اند، «حرام» نامیده می‌شوند. اعمالی که عمل به آنها واجب نیست، ولی رفتن به سوی کمال را آسان‌تر می‌کنند و درجات سعادت را افزایش می‌دهند، «مستحب» هستند. اعمالی نیز که مانع سعادت نیستند، اما از سرعت حرکت می‌کاهند و توفیق رسیدن به درجات بالای خوشبختی را سلب می‌کنند، «مکروه» نامیده می‌شوند. اعمالی نیز که هیچ‌یک از این ویژگی‌ها را ندارند، «مباح» شمرده می‌شوند.

در دوره اول متوسطه درباره ضرورت مراجعه به يك فقيه دارای شرایط برای به دست آوردن احکام، مطالبی خوانده‌اید. اکنون اضافه می‌کنیم که لازمه زندگی دینی، عمل به واجبات و دوری از محرمات است و راه شناخت آنها برای کسی که خودش متخصص در احکام نیست، سؤال از متخصص است که او را فقیه و مجتهد» می‌گویند. ضروری است با مشورت کسانی که در این موضوع آگاه هستند، یکی از فقیهان را به عنوان مرجع تقلید انتخاب کنیم و مطابق با دستورهای وی وظایف خود را انجام دهیم. برای آسانی و سهولت کار می‌توانیم کتاب «رساله توضیح المسائل» مرجع خود را تهیه کنیم و مطابق آن عمل نماییم.

اگر در مسیر زندگی، سؤال‌هایی در زمینه‌های مختلف برای ما پیش آمد، به کسانی که توانایی پاسخ‌گویی دارند، مانند دبیران دینی و قرآن، امام جماعت محل و مراکز مطمئن علمی مراجعه کنیم و سؤال خود را با آنها در میان بگذاریم.

برخی از پایگاه‌های قابل استفاده عبارت‌اند از :

۱- واحد پاسخ‌گویی به سؤالات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

www.Pasokhgoo.ir

۲- پایگاه پاسخ‌گویی به مسائل دینی www.Porsojoo.ir

۳- مرکز مطالعات و پژوهش‌های فرهنگی حوزه علمیه قم

www.andisheqom.com

۴- پایگاه جامع پاسخ‌گویی به سؤالات و شبهات دینی www.eporsesh.com

۵- دفتر مطالعات و تحقیقات زنان www.womenrc.com

۶- مؤسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان www.Tebyan.net

۷- مرکز فرهنگ و معارف قرآن www.Porsemanequran.com

۸- پایگاه اینترنتی حوزه www.haezeh.net

۹- معاونت آموزش و تبلیغ نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

www.Porseman.org

www.balagh.net

۱۰- پایگاه اطلاع‌رسانی بلاغ

از طرف دیگر، وظایف و برنامه‌های ما، یعنی این باید‌ها و نبایدها، به پنج دسته تقسیم می‌شوند:

۱- وظایفی که در ارتباط با خداست، مانند:

۲- وظایفی که در ارتباط با خود است، مانند:

۳- وظایفی که در ارتباط با خانواده است، مانند:

۴- وظایفی که در ارتباط با جامعه است، مانند:

۵- وظایفی که در ارتباط با خلقت است، مانند:

البته بیشتر وظایف و احکام دین، بیش از یک ارتباط را دربر می‌گیرد. به طور مثال، اگر نماز به صورت فردی برگزار شود، ارتباط ما با خداست، زیرا فقط با او راز و نیاز می‌کنیم. اما اگر همین نماز به جماعت باشد، علاوه بر راز و نیاز با خدا، همبستگی و اخوت میان نمازگزاران را نیز سبب می‌شود و بنابراین، در ارتباط با جامعه نیز هست. قرائت و تدبر در قرآن از آن جهت که کلام خداست، برنامه‌ای در ارتباط با اوست و از آن جهت که به رشد تفکر و به دست آوردن معرفت صحیح انسان می‌انجامد، برنامه‌ای در ارتباط با خود نیز هست.

تطبیق

درباره نمونه‌های زیر بیندیشید و ببینید که هر یک از اینها با کدام بخش از برنامه‌های زندگی ارتباط دارد.

ارتباط با خلقت	ارتباط با جامعه	ارتباط با خانواده	ارتباط با خود	ارتباط با خدا	برنامه‌ها
					قناعت در استفاده از منابع
					درختکاری
					پرداخت خمس
					بیداری و احیاء در شب قدر
					کار پدر برای کسب درآمد
					ورزش
					تلاش برای پیشرفت علمی کشور
					دعوت مردم به نیکی‌ها
					کرامت نفس
					شرکت در انتخابات
					دوستی با همسالان
					دستگیری از مستمندان
					حج
					مطالعه کتاب

پیامبر و اهل بیت ایشان، برترین اسوه‌های ما در برنامه‌ریزی

پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت ایشان (ع) راه زندگی سعادت‌مندانۀ ما را از جانب خدا آورده‌اند و موفق‌ترین انسان‌ها در پی‌مودن این راه نیز بوده‌اند. از این رو قرآن کریم، پیامبر (ص) را به عنوان الگو معرفی می‌کند و می‌فرماید:

«رسول خدا برای شما نیکوترین اسوه است»^۱.

پیامبر نیز اهل بیت خود را بعد از خود به عنوان اسوه، معرفی می‌کند و می‌فرماید: (یا حدیث ثقلین یا حدیث مناسب دیگر)^۲

ممکن است این سؤال به ذهن بیاید که چگونه می‌شود انسان‌های بزرگی که حدود ۱۴۰۰ سال قبل زندگی می‌کرده‌اند را اسوه قرار داد؟

پاسخ این است که اسوه بودن آن بزرگان مربوط به اموری که به طور طبیعی و با تحولات صنعتی تغییر می‌کنند، نیست. وسایل حمل و نقل، وسایل خانه، امکانات شهری، شکل و جنس پارچه‌ها و لباس‌ها از این قبیل‌اند.

اسوه بودن در اموری است که همواره برای بشر خوب و باارزش بوده‌اند و با گذشت زمان، حتی درك بهتری از آنها نیز به دست آمده است. به طور مثال، امام حسین (ع) از پدر گرامی خود نقل می‌کند که رسول خدا (ص) در منزل، اوقات خود را سه قسمت می‌کرد. قسمتی برای عبادت، قسمتی برای اهل خانه و قسمتی برای رسیدگی به کارهای شخصی. سپس آن قسمتی را که به خود اختصاص داده بود، میان خود و مردم تقسیم می‌کرد و مردم را می‌پذیرفت و به کارهایشان رسیدگی می‌کرد.^۳

همچنین ممکن است این سؤال پیش آید که پیامبر یک انسان معصوم است، چگونه می‌توان ایشان را اسوه قرار داد و مثل او عمل کرد؟

پاسخ این است که ما او را اسوه کامل خود قرار می‌دهیم، چون می‌دانیم که هر کاری که انجام داده، درست بوده و مطابق دستور خداوند بوده است. اما اسوه قرار دادن ایشان به این معنا نیست که ما عین او باشیم و در همان حد عمل کنیم، بلکه بدین معناست که در حد توان از ایشان پیروی کنیم و روز به روز موفق‌تر باشیم.

۱- احزاب، ۲۱.

۲-

۱- نگاهی دوباره به سیمای پیامبر، ص ۳۴.

قسمتی از نامه امیرالمؤمنین به عثمان بن حنیف تا این عبارت که : «اعینونی به ورع و اجتهاد و عفت و سداد»

دفتر برنامه‌ریزی

یک دفتر شخصی تهیه کنید و برنامه‌های زندگی خود را به‌طور منظم در آن یادداشت نمایید. این دفتر می‌تواند شامل دو قسمت باشد :

- ۱- عهدهای کلی و اساسی که برای تمام زندگی بسته می‌شود.
- ۲- برنامه‌ها و عهدهای روزانه یا هفتگی.

بهتر است هر یک از این دو قسمت دارای بخش‌های معین باشد که بتوانید به راحتی آنها را پی‌گیری کنید و اصلاحات لازم را به‌عمل آورید. به‌طور مثال، برای برنامه‌های روزانه یا هفتگی می‌توانید مانند جدول ذیل، عمل کنید.

مورد عهد :		تاریخ :		
مراقبت : نکاتی که در طول عمل به این عهد، باید رعایت کنیم :				
۱-				
۲-				
محاسبه ^۱ :				
زمان	میزان موفقیت	عوامل موفقیت	عوامل شکست	راه‌های کسب موفقیت بیشتر

۱- چرا در میان موجودات، فقط انسان ممکن است زمان هرزرفته و تلف شده داشته باشد؟

۲- مقصود از اینکه رسول خدا (ص) برای مسلمانان اسوه است، چیست؟

۳- داشتن برنامه و نقشه برای زندگی، چه فوایدی دارد؟

۱- محاسبه به‌طور متناوب، در زمان‌های معین انجام می‌شود.